

ZAKONODAVSTVO I PRAKSA

Primljeno: 28.4.2016.

Petar Cvetković*

Advokat u Novom Sadu

ULOGA KUĆNOG PRITVORA I KUĆNOG ZATVORA U PREVENCIJI PRIZONIZMA

Apstrakt: U radu autor razmatra način, pomoću koga okrivljeni, uslovno rečeno, može izdržavati kaznu zatvora u kućnim uslovima, u vremenskom trajanju dužem od godinu dana. Naime, Krivičnim zakonikom¹ je predviđeno da se kazna zatvora može izdržavati u kućnim uslovima jedino ako je izrečena do jedne godine. Sa druge strane sud može odrediti meru zabrane napuštanja stana prema okrivljenom, s tim što mera traje onoliko koliko traje potreba, a sve do pravnosnažnosti presude, odnosno do upućivanja okrivljenog na izdržavanje krivične sankcije koja se sastoji u lišenju slobode. Vreme koje okrivljeni provede u kućnom pritvoru mora biti uračunato u kaznu, jer se zabrana napuštanja stana u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP),² tretira kao oblik lišenja slobode. Često krivični postupak traje i nekoliko godina, u zavisnosti od složenosti i drugih faktora, te na ovakav način dok čekamo nova zakonska rešenja, kao i u slučajevima krivičnih dela čija je donja granica zaprećene kazne visoka, insistiranjem na primeni mere kao alternative pritvoru, omogućavamo osuđenom licu da izbegne susret sa penalnom ustanovom, ili skрати svoj boravak u njoj, a time utičemo na smanjenje rizika od nastanka posledica koje deluju na ličnost osuđenika. Jedna od takvih je i prizonizam.

Gljučne reči: Kućni pritvor, prizonizam, mera, neosnovano lišenje slobode, kazna zatvora

1. UVOD

Uprkos činjenici da se kazna zatvora može izdržavati u kućnim uslovima jedino ako je izrečena kazna do godinu dana, primenom mere zabrane napuštanja stana, tu barijeru moguće je prevazići. Veza između kazne zatvora i vremena koje neko lice provede pod merom zabrane napuštanja je takve prirode, da se vreme koje je provedeno u kućnom pritvoru mora uračunati u kaznu, jer se radi o lišenju slobode. Na takav način između ostalog se i sprečavaju mogući negativni efekti koji bi eventualno boravkom u zatvoru, ostavili posledice na okrivljenog. Kada je reč o vrstama mera, umesto dosadašnjih pet, uočavamo sedam zasebnih mera. Ipak,

* Advokat u Novom Sadu, *copas1983@yahoo.com*.

1 Krivični zakonik R. Srbije (Službeni glasnik RS, 85/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 i 108/14).

2 Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik RS, br.72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14).

potpunu novinu u odnosu na dosadašnje rešenje predstavlja jedino uvođenje mere zabrane napuštanja stana. Reč je o meri koja do sada nije postojala u našem krivičnoprocesnom sistemu, a koja je u javnosti uobičajeno označavana terminom „kućni pritvor”.³ Zabrana napuštanja stana može se odrediti kada postoji neki od alternativno propisanih razloga, iz kojih se inače može odrediti pritvor. Tu pored opasnosti od bekstva okrivljenog, spadaju i svi ostali razlozi zbog kojih je moguće određivanje pritvora, osim razloga koji se odnosi na dokaznu opstrukciju.⁴ Autor zagovara tezu da je potrebno od starta postupka insistirati na primeni alternativne mere pritvoru ako je naravno sud prihvatio predlog tužilaštva za određivanjem pritvora, jer što duže traje mera to je pozicija bolja, u slučaju da okrivljeni bude osuđen na kaznu zatvora u trajanju dužem od jedne godine, a sam postupak traje duže od jedne godine. Iako okrivljeni nije dužan da se brani i da odgovara na pitanja on treba da bude prisutan u krivičnom postupku radi ispitivanja ličnosti, individualizacije krivičnih sankcija, načela kontradiktornosti i neposrednosti, itd. Zato kažemo da je okrivljeni dužan da se upusti u krivični postupak i da se odaziva pozivima suda, odnosno javnog tužioca. Osim pozivanja, zakonodavac poznaje i druge mere kojima se može obezbediti prisustvo okrivljenog, a po potrebi i nekih drugih učesnika u krivičnom postupku. Pored prisustva određenih lica, za uspešno vođenje krivičnog postupka potrebno je i neometano odvijanje dokaznog postupka. Zato postoje i neke mere kojima se sprečava da okrivljeni ugrožava taj cilj.⁵ U raspravnom modelu krivičnog postupka gde dokazna aktivnost nije na sudu već na strankama, načelo neposrednosti dobija širu konotaciju i smatra se sastavnim elementom koncepta „pravičnog postupka” čija se pravičnost posmatra prvenstveno iz vizure stranaka, a ne suda.⁶ Veza između kazne zatvora i vremena koje neko lice provede pod merom zabrane napuštanja je takve prirode da se vreme koje je provedeno u kućnom pritvoru odnosno pod merom zabrane napuštanja stana mora uračunati u kaznu jer se radi o lišenju slobode. Osnovni prigovor protiv zatvora, kao i protiv kazni lišenja slobode uopšte, sastoji se u tome što ove kazne imaju u svojoj prirodi izvestan paradoks, usled čega ne mogu da odgovore zadatku koji im se postavlja. Taj paradoks se sastoji u tome što se učinilac krivičnog dela, koji je u osnovi jedno društveno neprilagodljivo biće, povlači iz slobodnog života i drži izvesno vreme u zatvoru, da bi se na taj način osposobio, odnosno prilagodio za društveni život.⁷ Najzad, u socijalnom smislu, zatvor deluje veoma štetno ne samo na osuđenike, već i na njegovu porodicu. Porodica osuđenog lica dovodi se u veoma tešku materijalnu situaciju i usled toga, vrlo često dolazi do razvoda braka – u slučajevima kad su u pitanju kazne lišenja slobode duže od dve godine.⁸ Nisu retki slučajevi da dugotrajan boravak u zatvoru stvori kod osuđenih lica naviku na život u

3 G. Ilić, M. Majić, S. Beljanski, A. Trešnjev /2013/: *Komentar zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, str. 479.

4 M. Škulić /2014/: *Krivično procesno pravo*, Beograd, str.140.

5 S. Brkić /2014/: *Krivično procesno pravo*, Novi Sad, str. 266.

6 V. Bajović /2016/: Odstupanje od neposrednog izvođenja dokaza u krivičnom postupku Republike Srbije: *Dominantni pravci razvoja krivičnog zakonodavstva i druga aktuelna pitanja u pravnom sistemu Srbije*, Kopaonik.

7 B. Čejović, M. Kulić /2014/: *Krivično pravo*, Novi Sad, str. 305.

8 *Ibid.*

zatvoru, odnosno potrebu za zatvorom. Ovakva pojava naziva se institucionalizam ili prizonizam. Kućnim pritvorom otklanjaju se svi negativni aspekti koje sa sobom nose klasična zatvaranja u penalnim ustanovama, bilo zbog mere pritvora ili kazne zatvora.

2. MERA ZABRANE NAPUŠTANJA STANA – KUĆNI PRITVOR

Reč je o meri koja je u krivično procesno zakonodavstvo Srbije uvedena Zakonom o izmenama i dopunama ZKP-a, iz avgusta 2009. godine kao poseban oblik lišenja – ograničenja lične slobode. Ovakav stav zakonodavca je opravdan i on nije izraz bilo kakvih represivnih tendencija u našem krivičnom procesnom zakonodavstvu. Naprotiv, ovakvom jednom mogućnošću stvaraju se uslovi za veće supstituisanje klasičnog pritvora koji je za okrivljenog uvek negativniji, a za državu neuporedivo skuplji.⁹ Zabrana napuštanja stana kao samostalna mera predviđena je aktuelnim Zakonikom, a izmenama 2009. godine, ona je egzistirala zajedno sa merom zabrane napuštanja mesta boravišta. Važeći ZKP pitanja u vezi za merom zabrane napuštanja stana reguliše članovima 208 i 209.

Član 208 ZKP-a, bliže određuje same uslove, poput onih kada se okrivljenom može zabraniti da bez odobrenja napusti stan u kom boravi, i uslove pod kojima će okrivljeni boraviti u stanu. Naime, sud može okrivljenom odrediti „kućni pritvor” samo ako postoje neke od okolnosti predviđene članom 211 stavom 1 tačkama 1), 3) i 4) ZKP-a. Razloge za određivanje mere sud mora crpeti iz samih pritvorskih osnova predviđenih Zakonikom, te je zbog toga i reč o alternativnoj meri pritvoru. Ona može biti izrečena samostalno, ali isključivo pod uslovom da postoji neki od razloga za određivanje pritvora.¹⁰

Prilikom određivanja kućnog pritvora, sud raspolaže mehanizmima pomoću kojih može uskraćivati okrivljenom pojedina prava tokom sprovođenja mere. Restrikcija se može odnositi na korišćenje telefona i interneta, kao i primanja poseta u stanu. Branilac može nesmetano posećivati okrivljenog uz pribavljanje dozvole za posetu, a praksa je pokazala da je dozvola koja je izdata od strane postupajućeg sudije, dok je okrivljeni boravio u pritvorskoj jedinici, važeća i za posete kućnom pritvoru. U slučaju da je ova mera određena zasebno, problem bi se rešavao pribavljanjem dozvole od postupajućeg sudije u zavisnosti od stadijuma postupka. O meri zabrane napuštanja stana odlučuje sudija za prethodni postupak, veće van pretresa ili na pretresu, na pripremnom ročištu postoji izuzetak, gde o meri ili o pritvoru, odlučuje predsednik veća, ako su stranke saglasne.

9 S. Bejatović /2016/: *Krivično procesno pravo*, Beograd, str. 218.

10 Zakonodavac nije propisao mogućnost sprečavanja dokazne opstrukcije merom zabrane napuštanja stana, što smatramo lošim rešenjem, jer nema logike, da je moguće uticati na svedoka, a recimo, da nije moguće ponoviti krivično delo u kratkom vremenskom periodu kada npr. nije zabranjeno korišćenje računara, a okrivljeni se tereti za izvršenje, recimo krivičnog dela iz oblasti kompjuterskog kriminala. Takođe i krivična dela u vezi sa opojnim drogama moguće je ponoviti u stanu.

Okrivljeni može i bez odobrenja napustiti svoj stan samo kada se radi o hitnoj medicinskoj intervenciji u odnosu na njega, ili u odnosu na lice sa kojim boravi u predmetnom stanu, kao i zbog izbegavanja eventualne opasnosti po njegov život, zdravlje i imovinu. Situacije poput elementarnih nepogoda, poplava, požara itd. U slučajevima, kada iz bilo kog razloga napušta stan, a da nije neka od situacija bliže opisanih opisanih, okrivljeni pribavlja dozvolu od postupajućeg sudije. U cilju što efikasnije kontrole poštovanja mere sud može naložiti da se prema okrivljenom, u odnosu na koga je mera određena primeni elektronski nadzor. Radi se o uređaju za lociranje – odašiljaču, koji se pričvršćuje na zglobov ruke ili noge okrivljenog. Uređaj za lociranje sa pratećom opremom mora biti neškodljiv za zdravlje i postavljen od strane stručnog lica uz davanje detaljnih uputstava o principu njegovog funkcionisanja. U članu 17 Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera¹¹ propisano je da kontrolu poštovanja mere vrši Poverenička služba putem Poverenika. U okviru Povereničke službe obrazuju se povereničke kancelarije na teritoriji nadležnosti Višeg suda, jednog ili više sudova. Poverenička služba funkcioniše u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, odatle se i upravlja daljinskim kojim se prati kretanje okrivljenog u prostoru gde se mera sprovodi. ZKP pruža mogućnost da se mera odredi bez elektronskog nadzora, tada se provera vrši lično od strane Poverenika. O svakom kršenju mere Poverenik izveštava bez odlaganja sud, policiju i Povereničku službu.

Članom 209 ZKP-a rešena su pitanja u vezi sa odlučivanjem o meri i podnošenjem predloga. U toku istrage, tužilac predlaže meru a sud je određuje. Branilac može predložiti meru, ali tada sud mora zatražiti mišljenje tužioca, ukoliko se postupak vodi za delo, koje se goni po službenoj dužnosti. Sud isključivo traži mišljenje, ali ne postoji obaveza suda da meru ne odredi ukoliko ne dobije saglasnost tužilaštva o primeni mere. Nakon potvrđivanja optužnice, sud o meri odlučuje sam. Sudija za prethodni postupak određuje ovu meru do potvrđivanja optužnice, a nakon toga odlučuje veće. Mera može trajati dok za to postoji potreba a najduže do upućivanja okrivljenog na izdržavanje krivične sankcije koja se sastoji u lišenju slobode. Kontrola ove mere se vrši na svaka tri meseca. Žalba je dozvoljena na rešenja o određivanju i produžavanju mere. Žalba ne zadržava izvršenje. Svakako, ono što je dobro rešenje za lica, prema kojima je određena ova mere, jeste to, da se vreme provedeno u stanu računa u kaznu. Jedno veoma zanimljivo pitanje je vezano za korišćenje prava pritvorenog lica iz člana 218 stav 2 ZKP-a, a ono se odnosi na mogućnost kretanja na slobodnom vazduhu u trajanju od najmanje dva časa dnevno. Okrivljeni u kući i stanu nisu u ravnopravnom položaju, jer je mogućnost da izađu u dvorište kuće dopuštena licima i elektronska narukvica ne registruje to kao prestup. A oni koji su u stanu nemaju mogućnost da izađu na svež vazduh, jer nemaju dvorište. Ako bi pak izašli ispred zgrade samovoljno, odašiljač bi reagovao i alarmirao centar u kom se prati kretanje pritvorenog lica. Smatramo da bi postupajući sudija ili sudija zadužen za izvršenje krivičnih sankcija morali da izdaju dozvolu za dvočasovnu svakodnevnu šetnju, u cilju udisanja svežeg vazhuda,

11 Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, Službeni glasnik RS, br. 55/14.

jer je to pravo koje imaju pritvorena lica i garantovano ZKP-om, a sve imajući u vidu činjenicu da se „kućni pritvor” smatra oblikom lišenja slobode.¹²

Protiv rešenja kojim je mera određena, produžena ili ukinuta, žalbu koja ne zadržava izvršenje rešenja mogu izjaviti stranke i branilac. Javni tužilac, kao stranka koja za to ima pravni interes, može izjaviti žalbu i protiv odluke suda kojom je odbijen njegov predlog za određivanje mere. Ukoliko je žalba izjavljena protiv rešenja sudije za prethodni postupak, o njoj odlučuje veće (član 21. stav 4) istog suda (član 467. stav 3). O žalbi na rešenje predsednika veća ili veća odlučuje drugostepeni sud u sednici veća (član 467. stav 2).¹³ Pored mogućnosti da se uloži žalba, okrivljenom stoji na raspolaganju i zahtev za zaštitu zakonitosti. Kada je reč o zahtevu za zaštitu zakonitosti koji se podnosi od strane odbrane, propisano je posebno ograničenje u pogledu okrivljenog, koji ovaj zahtev ne može podneti samostalno, već *isključivo preko branioca*. Lice koje je podnelo zahtev za zaštitu zakonitosti, može odustati od zahteva do donošenja odluke suda.¹⁴ Nadalje veoma je bitno ukazati na činjenicu da se u javnosti često ne pravi razlika između kućnog pritvora i izdržavanja kazne zatvora u kućnim uslovima. Elektronska narukvica i kućni pritvor, poistovećuju se za izdržavanjem kazne sa tom istom narukvicom. Zbog toga je neophodno osvrnuti se i na izdržavanje kazne, posebno zbog specifičnog odnosa koji se javlja između mere zabrane napuštanja stana i kazne, jer se nekada događa da mera preraste u kaznu, zbog dužine njenog trajanja. Škulić smatra da pritvor koji predugo traje poprima oblike parasankcije. Možda je sada trenutak da se otvori diskusija po pitanju toga, da li se kod dugog trajanje mere zabrane napuštanja stana može izvesti zaključak o negativnom ili pozitivnom aspektu parasankcije, odnosno da li okrivljeni imaju benefite od takve parasankcije, u pojedinim predmetima, ili ne.

3. IZDRŽAVANJE KAZNE ZATVORA U KUĆNIM USLOVIMA – KUĆNI ZATVOR

Član 208 ZKP-a predviđa mogućnost sprovođenja mere pritvora u stanu. Kao što je ovim članom Zakonika o krivičnom postupku predviđena mogućnost da okrivljeni u toku postupka, ukoliko je primenjena mera za obezbeđenje prisustva u odnosu na njega, boravi u svom stanu, tako je odredbama Krivičnog zakonika omogućeno i da osuđeni izdržava pravnosnažnom presudom izrečenu kaznu zatvora u svom stanu: Kad izrekne kaznu zatvora do jedne godine sud može odrediti, da se ta kazna izvrši tako što će osuđenom biti zabranjeno, da napušta prostorije u kojima stanuje, osim u slučajevima koji su predviđeni u ZIKS-u (član 45 st. 5–8 KZ)¹⁵

Kada je reč o kazni lišenja slobode, javlja se veći broj načelnih pitanja u vezi sa kojima se u teoriji zauzimaju različiti stavovi. Shodno članu 45 st. 5 Krivičnog zakonika, sud učinio krivičnog dela prilikom izricanja kazne zatvora do jedne

12 Član 2 stav 1 tačka 23 ZKP-a, „lišenje slobode” je hapšenje, zadržavanje, *zabrana napuštanja stana*, pritvor i boravak u ustanovi koji se, u skladu sa ovim zakonikom, uračunava u pritvor.

13 G. Ilić, M. Majić, S. Beljanski, A. Trešnjev: *op.cit.*, str. 485.

14 M. Škulić: *op.cit.*, str. 438.

15 M. Grubač, T. Vasiljević /2014/: *Komentar zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, str. 363.

godine može istovremeno odrediti da će se kazna izvršiti na način što će osuđeni kaznu izdržavati u prostorijama u kojima stanuje ukoliko se uzme u obzir njegova ličnost, raniji život, držanje posle učinjenog krivičnog dela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je krivično delo izvršeno, u kontekstu očekivanja da će se na takav način ostvariti svrha kažnjavanja. Nedostatak ove mogućnosti je upravo uslov vezan za propisanu gornju granicu izricanja kazne zatvora do jedne godine. Posebnu pažnju izazivaju pitanja njenog propisivanja, njenih supstituta i alternative, kao i problem kratkotrajnih kazni lišenja slobode.¹⁶ Zakonom o izmenama i dopunama KZ iz 2009. godine uvedena je kazna kućnog zatvora (kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama u kojima osuđeni stanuje), ali ne kao zasebna vrsta kazne lišenja slobode već u okviru kazne zatvora kao modaliteta njenog izvršenja. Međutim, takav način izvršenja kazne zatvora suštinski iako ne i formalno, znači posebnu kaznu lišenja slobode. Ona se po težini znatno razlikuje od kazne zatvora koja se izvršava u za to namenjenoj ustanovi. Sud, kada odmerava i izriče kaznu zatvora, istovremeno može odlučiti o tome da učinilac kaznu zatvora izdrži u prostorijama u kojima stanuje.¹⁷ Novim izmenama i dopunama (stav 5 i 6), odnosno brisanjem stava 7. (Sl. Glasnik RS, br 121/12), izvršeno je preciziranje odredaba ovog člana Krivičnog zakonika, koji uređuje kaznu zatvora koja se izvršava u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (tzv. kućni zatvor). Naime, posle uvođenja ove mogućnosti 2009. godine, u sudskoj praksi je došlo do izrazitih problema i do nejednakog postupanja zbog nejasne i protivrečne zakonske odredbe. Osim toga, bila je i neprecizna odredba koja se odnosila na situaciju kada osuđeni samovoljno napusti prostorije u kojima stanuje.¹⁸

Smatramo da je od izuzetne važnosti, da se usvoje predlozi u vezi sa izmenama gornje granice do koje je moguće izdržavati kaznu zatvor u kućnim uslovima. Period od dve godine je svakako dobro rešenje jer je upravo to granica kada dolazi do kako je opisano, razvoda braka i tome sličnih pojava, ali i njega treba posmatrati kao polaznu osnovu za razmatranje mogućnosti višeg praga gornje granice. Ako idemo korak dalje, i tu granicu moguće je prevazići upravo određivanjem mere zabrane napuštanja stana kao alternative pritvoru, pogotovo u predmetima gde se postupak vodi za krivična dela koja u donjoj granici imaju visoko zaprećene kazne bez mogućnosti ublažavanja kazne zatvora kao što je slučaj recimo sa nedozvoljenom proizvodnjom i stavljanjem u promet opojnih droga iz člana 246 KZ-a. Naravno sve pod uslovom da postupak traje toliko da boravak u kući „pokrije” pretežni deo izrečene sankcije, a što opet ne može biti izvesno na samom početku postupka. Autor apsolutno ne zagovara određivanje mera samostalno, već isključivo u kontekstu biranja između dva zla, iako zvuči suprotno zagovaranju teze da sloboda nema alternativu, ponekad je kućni pritvor bolje rešenje nego puštanje na slobodu. Uzmimo primer okrivljenog koji se nalazio na slobodi tri godine dok je trajao krivični postupak i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od tri godine. Sa druge strane, primer okrivljenog u odnosu na koga je tokom čitavog postupka bila na snazi mera kućnog

16 Z. Stojanović /2012/: *Komentar krivičnog zakonika*, Beograd, str. 210.

17 Z. Stojanović /2015/: *Krivično pravo– Opšti deo*, Beograd, str. 289.

18 S. Vuković, G. Stanojčić /2015/: *Komentar krivičnog zakonika*, Beograd, str. 78.

pritvora, i nakon tri godine trajanja postupka on bude osuđen na kaznu zatvora u trajanju od tri godine. Tri godine života su prošle za obojicu, razlika je što prvi očekuje poziv za izdržavanje kazne zatvora a drugi je slobodan. Da li će vremenom praksa postati takva, da će sami okrivljeni isprovocirati određivanje mere kućnog pritvora, ne bi li vešto izbegli klasičan zatvor, pitanje je za neka buduća vremena. Naše mišljenje je da zakonodavac, time što propisuje uslov od samo jedne godine za kućni zatvor, upravo daje podstreka da se potajno priželjkuje primena mere kućnog pritvora.

4. KAZNA ZATVORA

Lišavanje slobode kao kazna trpi u našem vremenu prigovore koje možemo sistematizovati u nekoliko osnovnih: šta društvo želi kaznom zatvaranja; negativan uticaj na osuđenika. Na osuđenike posebno teško deluje prekid veza sa spoljnim svetom, pre svega porodičnih, rodbinskih i prijateljskih. U početku on izaziva težak šok, da bi kod većine tih lica kasnije bila primećena emocionalna atrofija, neka vrsta unutrašnje okamenjenosti. Kod drugih zbog slabljenja vere u budućnost i moralne snage, nastaje strah od života na slobodi koji se više i ne želi – prizonizam ili institucionalizacija.¹⁹ Kada je reč o kazni lišenja slobode, opravdano se postavljaju pitanja u sve većem broju i u vezi sa njima se iznose različita mišljenja i zastupaju sasvim drugačiji stavovi. 1955. godine na prvom kongresu Ujedinjenih nacija za sprečavanje zločina i postupanje sa prestupnicima u rezoluciji izražen je stav, da je osnovna svrha kazne prevaspitavanje učinioca, a ne odmazda i ispaštanje. Ne može se reći da odmazde nema, naprotiv ona je sastavni deo cilja koju suštinski kazna obuhvata, ali taj efekat može biti ublažen upravo na način što bi se okrivljenom pomoglo da izbegne zatvor. Francuski penolozi smatraju da se zatvor javlja kao kriminogeni faktor i ne da ne smanjuje broj izvršenih krivičnih dela već ga povećava. Boravak u pritvoru i u zatvoru stvara naviku kod lica, i javlja se potreba za zatvorom. Na slobodi zbog neadekvatnih mehanizama resocijalizacije osuđeni ne mogu da se snađu i vrše nova krivična dela ne bi li se vratili u sredinu u kojoj se osećaju prijatnije, takva pojava naziva se prizonizam ili institucionalizam o čemu je već bilo reči u uvodnom delu.²⁰ Od postanka prvih zatvora do danas stanje u njima se drastično popravilo, ali se i pored toga teško može reći da je na zadovoljavajućem nivou. U većini zemalja doneti su propisi u cilju poboljšanja uslova života u zatvorima, koji su rezultat međunarodnih konvencija i obaveza koje iz njih proističu. Međutim problem je u tome što se dobar deo tih propisa ne primenjuje, odnosno odredbe koje se odnose na uslove koje moraju da ispunjavaju zatvori u pogledu veličine ćelija, obavezne šetnje i drugih prava zatvorenika se ne poštuju a odredbe kojima se zabranjuje svaki oblik mučenja zlostavljanja ili fizičkog kažnjavanja zatvorenika se često krše.²¹

19 Đ. Ignjatović /2014/: *Kriminologija*, Beograd, str. 182–183.

20 Vid. B. Čejović, M. Kulić: *op.cit.*, str. 305.

21 V. Delibašić /2012/: *Neformalni zatvorski sistemi u Brazilu, Crimen III* (2), str. 238.

5. URAČUNAVANJE MERE U KAZNU

Osim u slučajevima kada do uračunavanja ranije izdržane kazne dolazi kod odmeravanja kazne osuđenom licu, u krivičnom pravu se o uračunavanju izdržane kazne zatvora govori i u slučaju uračunavanja u kaznu pritvora, kao i mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku. Nije redak slučaj da, usled same prirode krivičnog postupka koji se vodi protiv okrivljenog, i teškoća koje se sreću u toku postupka, okrivljeno lice provede u pritvoru duže vreme.²² Prilikom svakog uračunavanja izjednačava se dan pritvora, dan lišenja slobode kao i dan izdržavanja mere zabrane napuštanja stana odnosno kućnog pritvora. Ovo je propisano članom 63 Krivičnog zakonika. U njemu je između ostalog predviđeno da se vreme provedeno na izdržavanju mere zabrane napuštanja stana uračunava u izrečenu kaznu zatvora, novčanu kaznu i kaznu rada u javnom interesu.

Kada je određena mera zabrane napuštanja stana, najveći zadatak je da mera i opstane na snazi što je duže moguće u specifičnim predmetima.²³ Svesni smo da je obaveza svih organa da trajanje bilo koje mere svedu na najkraće neophodno vreme, ali sa druge strane moramo biti svesni negativnih aspekata ukidanja mere u postupku koji još uvek traje, a u kom okrivljenom preči kazna zatvora u dužem vremenskom periodu od jedne godine. Recimo, kod krivičnog dela nedozvoljena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246 st. 1 Krivičnog zakonika kao minimalna kazna zatvora propisano je 3 godine zatvora, pa tako u situaciji u kojoj je od okrivljenog oduzeta određena količina opojne droge, novac, vagica za precizno merenje, a uz sve sastavni deo spisa čine izjave lica koja su od okrivljenog u više navrata kupovala opojnu drogu, mogućnost za donošenje presude, kojom se okrivljeni oslobađa optužbe, gotovo i da ne postoji. Za ovo krivično delo ne postoji mogućnost ublažavanja kazne, paradoks je da u osnovnom obliku ne postoji mogućnost, a u najtežem kvalifikovanom gde je donja granica 10 godina i radi se o organizovanoj kriminalnoj grupi ova mogućnost postoji. Delimo mišljenje pojedinih autora, da je ovo loše zakonsko rešenje.²⁴ Kako nema mogućnosti ublažavanja kazne, jasno je da izdržavanje kazne zatvora u kućnim uslovima nije moguće zbog raspona većeg od jedne godine. Ovaj zaključak nadalje upućuje na to da branilac mora pronaći način kako da period pod merom zabrane napuštanja stana traje što duže. Uputno bi bilo da se okrivljeni odrekne prava na žalbu svaki put kad bi se mera produžavala.

„Lišenje slobode” je opšti naziv za prinudno ograničenje slobode kretanja i za ograničenje prava koja su s fizičkom slobodom povezana. Ustavom je propisano da je lišenje slobode dopušteno samo iz razloga i u postupku koji su predviđeni zakonom, a da lice lišeno slobode od strane državnog organa mora odmah, na jeziku koji razume, biti obavješteno o razlozima tog čina, o optužbi koja mu se stavlja na

22 B. Čejović, M. Kulić: *op.cit.*, str. 325.

23 Specifični predmeti su oni, u kojima kolokvijalno nazvano okrivljeni „loše stoji”, odnosno predmeti u kojima tužilaštvo prezentuje veoma čvrste dokaze u pogledu sumnje u izvršenje krivičnog dela, koje se stavlja na teret okrivljenom.

24 Vid. V. Delibašić /2014/: *Suzbijanje zloupotreba opojnih droga sa stanovišta krivičnog prava*, Beograd.

teret i o svojim pravima.²⁵ Zabrana napuštanja stana u skladu sa članom 2 stavom 1 tačkom 22 ZKP-a smatra se lišenjem slobode. Shodno članu 584 ZKP-a, neosnovano lišenim slobode između ostalog smatra se lice koje je bilo lišeno slobode, a nije došlo do pokretanja postupka ili je pravnosnažnim rešenjem postupak obustavljen ili je optužba odbijena, ili je postupak pravnosnažno okončan odbijajućom ili oslobađajućom presudom. Iz navedenog se može zaključiti da lice koje je provelo određeno vreme u kućnom pritvoru, a krajnji ishod bude poput navedenih modela okončanja postupka, ima zakonski osnov da podnese tužbu za naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode protiv Republike Srbije. Pre nego što se odluči za taj korak, neophodno je da se obrati, on lično ili putem punomoćnika ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa radi postizanja sporazuma, a u slučaju da do toga ne dodje odnosno da izostane odgovor ili zahtev ne bude usvojen od strane ministarstva u roku od tri meseca od dana podnošenja zahteva, lice koje je bilo neosnovano lišeno slobode može podneti tužbu protiv Republike Srbije. Sudska praksa nije jedinstvena u pogledu o dosuđivanja dnevnih iznosa na ime nematerijalne štete koja je nastala usled neosnovanog lišenja slobode okrivljenog a u vezi sa klasičnim pritvorom.²⁶ Rasponi se kreću u iznosu od 2500 dinara po do 8000 dinara po danu. Sud utvrđuje sve činjenice i uzima u obzir prvenstveno na koji je način boravak u pritvoru ili u stanu pod merom uticao na oštećenog. Ovi postupci traju i nekoliko godina, imajući u vidu od kada je aktuelni ZKP na snazi, za sada nije formirana bogata sudska praksa u slučajevima parničnog postupka zbog neosnovanog lišenja slobode kada je reč o vremenu provedenom u kućnom pritvoru. Svakako da će veliku satisfakciju za oštećenog u slučaju pozitivnog ishoda krivičnog postupka predstavljati činjenica, da će mu za boravak u svom domu, biti isplaćena određena suma novca.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako se ne može reći da se ovaj vid lišenja slobode u pogledu prezumpcije nevinosti razlikuje suštinski od pritvora, opet je daleko komotnija pozicija za okrivljenog, i daleko humanije i ekonomičnije rešenje u situaciji kada organ želi da primeni mere preventivnog lišenja slobode. Posebno, insistiranje na ovakvoj vrsti alternative pritvoru, zadatak je za sve braniocce, a obaveza za sud, da u skladu sa uslovom kaskadne svrsishodnosti uvek primeni blažu meru od pritvora kad god je to moguće. U radu smo pokušali prikazati put kojim je moguće izbeći barijeru koja se ogleda u propisanoj gornjoj granici od godinu dana zatvora za izdržavanje kazne u kućnim uslovima. Ne treba gubiti vreme u iščekivanju izmena krivičnog zakonodavstva, jer ni te izmene neće rešiti problem visokih kazni zatvora, a merom kućnog pritvora možemo okrivljenom olakšati poziciju u krajnjem ishodu postupka. U slučaju da ishod bude pozitivan ostaje mogućnost podnošenja tužbe za naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode, praktično lice u odnosu na koga je postupak obustavljen

25 G. Ilić, M. Majić, S. Beljanski, A. Trešnjev: *op.cit.*, str. 64.

26 Pod klasičnim pritvorom autor podrazumeva boravak u pritvorskoj jedinici dok traje mera pritvora.

ili je oslobođen optužbe itd., može ostvariti pravo na naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode za period koji je proveo u stanu ili kući pod merom. A u slučaju negativnog ishoda i izricanja kazne zatvora u koja je duža od godinu dana a mera traje duže, opet okrivljenom olakšavamo tešku poziciju, jer kaznu može u celosti ili barem delimično izdržavati u daleko komfornijem ambijentu i uslovima znatno humanijim u odnosu na one u penalnim ustanovama.

LITERATURA

- Bajović V. /2016/: Odstupanje od neposrednog izvođenja dokaza u krivičnom postupku Republike Srbije: *Dominantni pravci razvoja krivičnog zakonodavstva i druga aktuelna pitanja u pravnom sistemu Srbije*, Kopaonik.
- Bejatović S. /2016/: *Krivično procesno pravo*, Beograd.
- Bркиć S. /2014/: *Krivičnoprocesno pravo*, Novi Sad.
- Čejović B., Kulić M. / 2014/: *Krivično pravo*, Novi Sad.
- Delibašić V. /2012/: *Neformalni zatvorski sistemi u Brazilu*, *Crimen* III (2), str. 233–250.
- Delibašić V. /2014/: *Suzbijanje zloupotreba opojnih droga sa stnovišta krivičnog zakonodavstva*, Beograd.
- Grubač M., Vasiljević T. /2014/: *Komentar zakonika o krivičnom postupku*, Beograd.
- Ignjatović Đ. /2015/: *Kriminologija*, Beograd.
- Ilić G., Majić M, Beljanski S., Trešnjev A. / 2013/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd.
- Škulić M. /2014/: *Krivično procesno pravo*, Beograd.
- Stojanović Z. /2012/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd.
- Stojanović Z. /2015/: *Krivično pravo – Opšti deo*, Beograd.
- Vuković S., Stanojčić G. /2015/: *Komentar krivičnog zakonika*, Beograd.

Petar Cvetković

Attorney at Law, Novi Sad

SIGNIFICANT ROLE OF HOUSE ARREST IN PREVENTION OF PRISONISM

SUMMARY

In this paper, the author discusses the opportunity provided by prescribing the measure of ban on leaving the home and by whose assistance the defendant can so to say serve the prison sentence in home environment for a time period exceeding one year. Namely, by Criminal Code it is envisaged that the prison sentence can be served in home environment solely if the stated prison sentence is up to a year. Court can adopt the measure of ban on leaving the home for the defendant, with condition that the measure is to last as long as required and until the time the sentence is enforced, that is until the time of sending the defendant to serve the given sentence, consisting of deprivation of freedom. The time

the defendant spends in house arrest has to be included into the sentence as the ban on leaving the home in accord with Law on Criminal Procedure (from herein after the Law) is regarded as a form of deprivation of freedom. Quite often, the criminal proceedings last for a few years, depending on complexity and other factors ad in this way, while waiting for other regulations and in cases of crimes where the lower limit of the recommended sentence is high, insistence on applying the measure as an alternative to custody, enabling the defendant to avoid facing any penalty institution or shorten the stay in it, and hence the risks of consequences emerging on personalities of defendants, such as prisonism and other do decrease.

Key words: house arrest, measure, ungrounded deprivation of freedom, prison sentence